

Europos Tarybos Ministrų komiteto
Rekomendacijos CM/Rec(2010)5
valstybėms narėms dėl priemonių
kovai su diskriminacija seksualinės
orientacijos ar lytinio tapatumo
pagrindais įgyvendinimo stebėsenos

DOKUMENTINĖ ATASKAITA

L I E T U V A

Europos Tarybos Ministrų komiteto
Rekomendacijos CM/Rec(2010)5
valstybėms narėms dėl priemonių ko-
vai su diskriminacija seksualinės orien-
tacijos ar lytinio tapatumo pagrindais
įgyvendinimo stebėsenos

DOKUMENTINĖ ATASKAITA

L I E T U V A

Nacionalinė LGBT teisių gynimo asociacija LGL 2013

UDK 341.23-055.3(474.5)

Eu39

PAGRINDINIŲ IŠVADŲ SANTRAUKA

Leidinį sudaro pagrindinių išvadų santrauka ir rekomendacijos.
Visa dokumentinė ataskaita prieinama LGL internetinėje svetainėje
adresu www.lgl.lt.

Šis leidinys yra vienas iš paprojekčio „LGL institucinių gebėjimų stiprinimas“ veiklos rezultatų. Paprojektį finansuoja Lietuvos ir Šveicarijos bendradarbiavimo programos NVO fondas.

LGL yra dėkinga *Jolantai Samuolytei, Sigitai Rukšėnaitei, Tomui Vytautui Raskevičiui, Nigeliui Warneriui, Peteriui Ashmanui ir Richardui Koebleriui* už indėlį rengiant šią ataskaitą.

Viršelio nuotrauka *Charles Meacham*

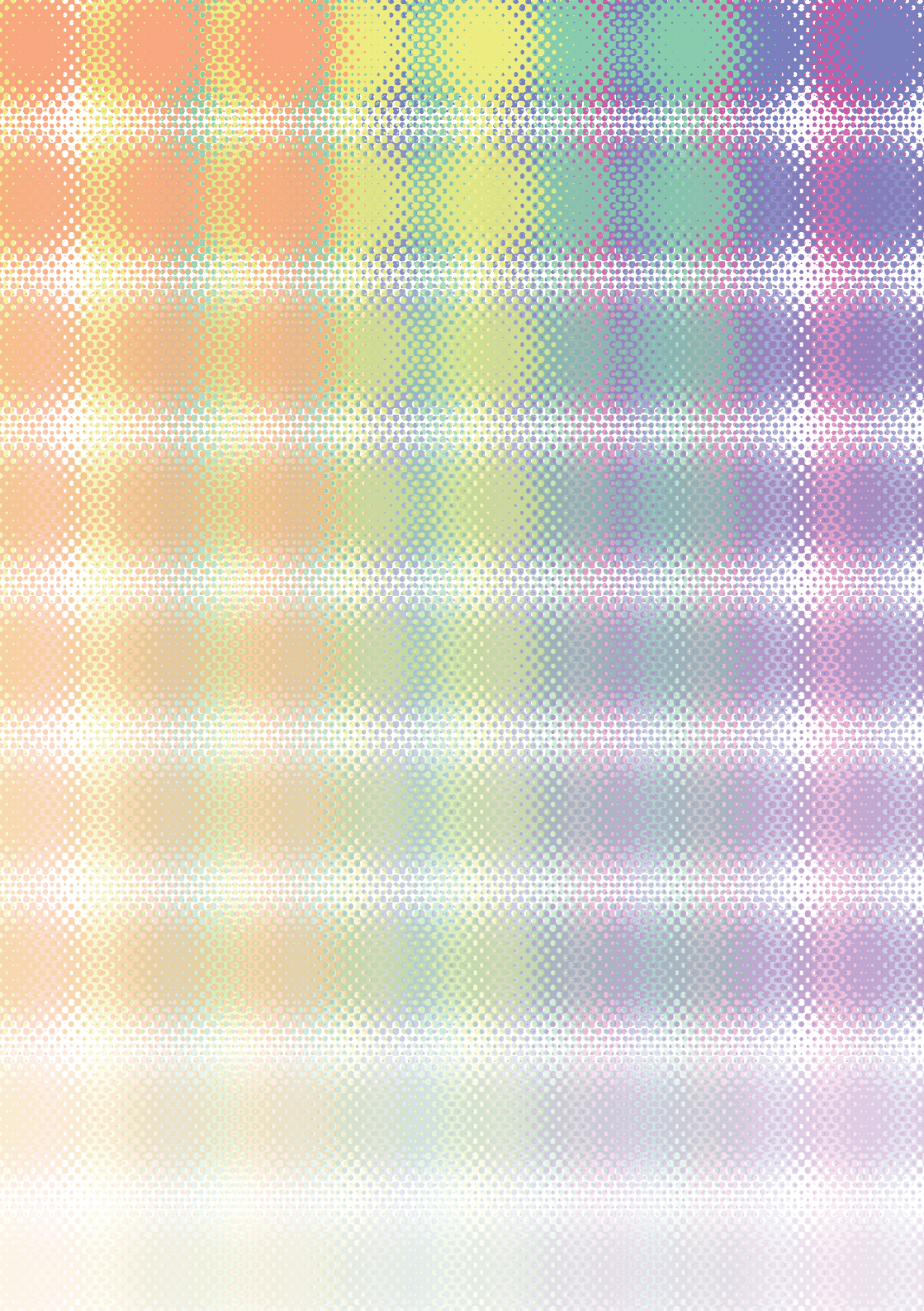
Nuomonės, išreikštos šiame leidinyje, nebūtinai atspindi oficialią rėmėjų poziciją.

ISBN 978-609-420-289-6

© Lietuvos gėjų lyga, 2013

TURINYS

Sąvokos	5
I. Įvadas	9
Ataskaitos tikslas	10
Metodologija	11
II. Santrauka	13
III. Pagrindinių išvadų santrauka	17
Rekomendacija	17
Rekomendacijos CM/Rec (2010)5 Priedas	18
I. TEISĖ Į GYVYBĘ, SAUGUMĄ IR APSAUGĄ NUO SMURTO	18
A. NEAPYKANTOS NUSIKALTIMAI IR KITI NEAPYKANTA MOTYVUOTI INCIDENTAI	18
B. NEAPYKANTOS KALBA	20
II. ASOCIACIJŲ LAISVĖ	21
III. SAVIRAIŠKOS IR TAIKIŲ SUSIRINKIMŲ LAISVĖ	22
SAVIRAIŠKOS LAISVĖ	23
SUSIRINKIMŲ LAISVĖ	24
IV. TEISĖ Į PRIVATAUS IR ŠEIMOS GYVENIMO GERBIMĄ (NEAPIMANT SPECIFINIŲ SU TRANSSEKSUALUMO REIŠKINIŲ SUSIJUSIŲ KLAUSIMŲ)	26
V. TEISĖ Į PRIVATAUS IR ŠEIMOS GYVENIMO GERBIMĄ BEI TEISĖ Į SVEIKATOS APSAUGĄ (SPECIFINIAI SU TRANSSEKSUALUMO REIŠKINIŲ SUSIJĘ KLAUSIMAI)	28
VI. UŽIMTUMAS	30
VII. ŠVIETIMAS	32
VIII. SVEIKATA (NEAPIMANT SPECIFINIŲ SU TRANSSEKSUALUMO REIŠKINIŲ SUSIJUSIŲ KLAUSIMŲ)	33
IX. BŪSTAS	35
X. SPORTAS	36
XI. TEISĖ PRAŠYTI PRIEGLOBOS	37
XII. NACIONALINĖS ŽMOGAUS TEISIŲ INSTITUCIJOS	38
IV. Rekomendacijos	41
Apie nacionalinę LGBT* teisių gynimo asociaciją LGL	47

Sąvokos¹

LYTINIS TAPATUMAS susijęs su subjektyviu individo socialinės lyties pajautimu, kuris gali tiek atspindėti, tiek neatspindėti asmens biologinę lytį ir apimti individualų savo kūno suvokimą bei kitas lyties išraiškos formas (t. y. „lyties išraiška“) kaip, pavyzdžiui, apranga, kalba bei maneros. Asmens lytis dažniausiai yra nulemiama gimstant ir tampa socialiniu bei teisiniu faktu. Vis dėlto, kai kurių asmenų socialinė lytis nesutampa su šiemis asmenims priskirta biologine lytimi – tokie asmenys yra vadinami transseksualiais. Lytinis tapatumas neturėtų būti tapatinamas su asmens seksualine orientacija. Transseksualūs asmenys gali būti tiek hetoreseksualūs, tiek biseksualūs, tiek ir homoseksualūs.

LYTIES PAKEITIMO PROCEDŪRA apima medicininius ir nemedicininis metodus, kuriuos nori taikyti kai kurie transseksualūs asmenys. Šių metodų taikymas – įskaitant hormoninį gydymą, lyties pakeitimo operaciją (pavyzdžiui, veido operacija, krūtinės ląstos operacija, genitalijų operacijos), histerektomiją ir sterilizaciją (sukeliantis nevaisingumą) – dažnai tampa būtina sąlyga siekiant teisinio asmens pasirinktos lyties pripažinimo. Kai kurių metodų taikymas yra laikomas asmens teisės į kūno vientisumą pažeidimu.

PRIEKABIAVIMAS yra diskriminacijos forma, kai nepageidaujamas elgesys yra susijęs su vienu iš draudžiamų diskriminacijos pagrindų (įskaitant seksualinę orientaciją ir lytinį tapatumą) bei turi tikslą ar poveikį pažeminti asmens orumą ar sukurti bauginančią,

1 Europos Taryba, Thomas Hammarberg, Discrimination on grounds of sexual orientation and gender identity in Europe, Report, 2nd edition, Appendix: terms and concepts, pp. 129-132, 2011, prieiga internete: <http://www.coe.int/t/Commissioner/Source/LGBT/LGBTStudy2011_en.pdf>, žiūrėta 2012 m. birželio 18 d.

priešišką, menkinančią ar įžeidžiančią aplinką. Priekabiavimo faktas gali būti tiek pavienis incidentas, tiek susidaryti iš keleto incidentų per tam tikrą laikotarpį. Priekabiavimas gali pasireikšti įvairiomis formomis kaip, pavyzdžiui, grasinimais, bauginimais arba užgauliojimais, nepageidaujamomis pastabomis arba juokais apie asmens seksualinę orientaciją ar lytinį tapatumą.

NEAPYKANTOS NUSIKALTIMAIS LGBT asmenų atžvilgiu yra laikoma nusikalstama veika dėl homofobinio ar transfobinio motyvo. Neapykantos nusikaltimai apima bauginimą, grasinimus, padarytą žalą nuosavybei, užpuolimą, nužudymą ar bet kokią kitą nusikalstamą veiką, kai auka ar nusikaltimo tikslas yra pasirenkamas dėl realaus ar įsivaizduojamo ryšio, priklausymo, paramos ar narystės LGBT bendruomenėje. Siekiant nusikaltimą kvalifikuoti kaip neapykantos nusikaltimą, turi būti pakankamas pagrindas įtarti, jog nusikaltėlio motyvas buvo būtent aukos seksualinė orientacija ar lytinis tapatumas.

NEAPYKANTA MOTYVUOTAS INCIDENTAS – įvykis, aktas ar netolerancijos išraiška, atlikta su šališkumo motyvu, kuris gali neatitikti neapykantos nusikaltimo reikalavimų dėl nepakankamų įrodymų teisme, nustatant nusikalstamą veiką ar šališkumo motyvą, ar dėl to, kad pats aktas gali būti nelaikomas nusikalstama veika pagal nacionalinę teisę (pvz., užgaulūs komentarai internetinėje erdvėje, kuriais neskatinama susidoroti su tam tikra asmenų grupe).

NEAPYKANTOS KALBA LGBT ATŽVILGIU reiškia viešus pasisakymus, kurie skatina ar pateisina neapykantą, diskriminaciją ar priešišumą LGBT asmenų atžvilgiu, pavyzdžiui, politikos ar religinių lyderių išsakyti komentarai spaudoje ar internetinėje erdvėje, turintys tikslą įžeisti ir pažeminti.

HOMOFORIJA apibrėžiama kaip išankstinėmis nuostatomis paremta neracionali baimė ir bjaurėjimasis gėjais, lesbietėmis,

biseksualiais ir transseksualiais asmenimis. Bifobija ir transfobija yra laikomos homofobijos reiškinių sudedamosiomis dalimis.

INTERSEKSUALŪS ASMENYS yra asmenys, gimę su chromosominėmis, hormoninėmis ar genitalinėmis charakteristikomis, neatitinkančiomis standartinių „vyro“ ar „moters“ kategorijų pagal seksualinę ar reprodukcinę anatomiją. Šis terminas pakeitė sąvoką „hermafroditas“, kuri buvo plačiai naudojama praktikuojančių medikų 18-ame ir 19-ame amžiuose. Interseksualumas gali pasireikšti įvairiomis formomis ir būdais.

LGBT BENDRUOMENĖ AR LGBT ASMENYS yra plati sąvoka, apimanti lesbietes, gėjus, biseksualius ir transseksualius asmenis. Tai heterogeninė grupė, kuri dažnai siejama su pilietiniu LGBT teisių judėjimu socialinėje ir politinėje srityse. Kartais LGBT sąvoka yra išplečiama apimant ir interseksualius bei *queer* asmenis (LGBTIQ).

DAUGIALYPĖ DISKRIMINACIJA apibūdina diskriminaciją, apimančią keletą skirtingų diskriminacijos pagrindų.

NVO yra sąvokos „nevyriausybinė(s) organizacija(os)“ sutrumpinimas.

SEKSUALINĖ ORIENTACIJA suprantama kaip kiekvieno asmens gebėjimas giliai emociškai, fiziškai ir seksualiai jausti potraukį ir būti intymiuose santykiuose su skirtingos lyties asmenimis (heteroseksualai), tos pačios lyties asmenimis (homoseksualai) ar su abiejų lyčių asmenimis (biseksualai).

TRANSSEKSUALŪS ASMENYS – tai asmenys, kurių socialinė lytis skiriasi nuo biologinės lyties, t. y. kuriems būdingas noras išreikšti savo lytinį tapatumą nesivadovaujant biologinės lyties padiktuotomis normomis. Transseksualai jaučia vidinį poreikį savo aprangą, aksesuarais, manieromis, kalba, naudojama kosmetika ar kūno pokyčiais pristatyti save skirtingai nei reikalauja su

biologine lytimi susiję socialiniai lūkesčiai. Ši sąvoka lietuvių kalboje apima ne tik skirtingo lytinio tapatumo asmenis (angl. *transsexual*), bet ir asmenis, kurie nenori būti identifikuojami kaip „vyras“ ar „moteris“ (angl. *transgender*). Transseksualus vyras yra asmuo, kuris pagal savo biologinę lytį yra „moteris“, bet jo lytinė tapatybė yra „vyro“ arba apima vyriško lytinio tapatumo spektrą. Transseksuali moteris yra asmuo, kuris pagal savo biologinę lytį yra „vyras“, bet pagal lytinį tapatumą yra „moteris“ arba apima moteriško lytinio tapatumo spektrą. Analogiški apibūdinimai yra naudojami apibrėžiant ir transseksualių asmenų seksualinę orientaciją, t. y. remiantis būtent jų lytiniu tapatumu, o ne biologine lytimi. Heteroseksualus transseksualus asmuo, pavyzdžiui, yra transseksualus vyras, kuris jaučia potraukį moterims. Lesbietė transseksuali moteris jaučia potraukį kitoms moterims.

SKIRTINGAS LYTINIS TAPATUMAS (angl. *transsexualism*) apibūdina faktą, kai asmuo yra transseksualios tapatybės ir savo lytinį tapatumą suvokia kaip kardinaliai priešingą savo biologinei lyčiai (t. y. „vyras“ – „moteris“). Lietuvių kalboje transseksualumas yra skėtinė sąvoka, apimanti tiek skirtingą lytinį tapatumą (angl. *transsexual*), tiek nenorą identifikuotis kaip „vyras“ ar kaip „moteris“ (angl. *transgender*).

TRANSFOBIJA reiškia panašų fenomeną kaip ir homofobija, tik yra išskirtinai susijusi su baime ir nepalankumu transseksualiems asmenims ar lyties neatitikimui. Homofobijos ar transfobijos išraiškos apima diskriminaciją, kriminalizavimą ir marginalizavimą, socialinę atskirtį ir fizinį smurtą seksualinės orientacijos ir lytinio tapatumo pagrindais.

I. Įvadas

2010 m. kovo 31 d. Europos Tarybos Ministrų komitetas priėmė Rekomendaciją CM/Rec(2010)5 valstybėms narėms „Dėl priemonių kovai su diskriminacija seksualinės orientacijos ar lytinio tapatumo pagrindais“ (toliau – Rekomendacija).

Tai – istorinis momentas. Rekomendacija, kaip pažymėjo Europos Tarybos Generalinis sekretorius Thorbjornas Jaglandas, yra pirmas tarptautinės teisės aktas, kuriuo atkreipiamas specialus dėmesys būtent į šiuos diskriminacijos pagrindus kaip „vienas iš seniausių ir sunkiausiai pažabojamų diskriminacijos formų“.²

Plačiau prasme Rekomendacijoje išskiriami trys aspektai:

- ji pabrėžia pagrindinį principą, jog žmogaus teisės yra universalios ir taikomos visiems asmenims be išimties, įskaitant ir LGBT asmenis;
- ji pripažįsta besitęsiančią LGBT asmenų diskriminaciją dėl seksualinės orientacijos ir lytinio tapatumo;
- ji pripažįsta, jog būtina imtis specialių veiksmų, siekiant užtikrinti LGBT asmenų naudojimąsi žmogaus teisėmis, bei numato reikiamas priemones valstybėms narėms.

Rekomendacija buvo priimta vienbalsiai visų Europos Tarybai priklausančių 47 valstybių narių. Rekomendacija nėra Konvencija,

2 “Council of Europe to advance human rights for lesbian, gay, bisexual and transgender persons”, prieiga internete: <<https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=1607163&Site=DC&BackColorInternet=F5CA75&BackColorIntranet=F5CA75&BackColorLogged=A9BACE>>

t. y. ji nėra teisiškai įpareigojantis teisės aktas, tačiau remiasi jau priimtais teisiškai įpareigojančiais tarptautiniais ir Europos žmogaus teisių standartais, todėl valstybės narės turi aiškią ir vienareikšmišką pareigą šią Rekomendaciją įgyvendinti.

Rekomendaciją sudaro trys dalys. Visų pirma, Pratarinėje yra pateikiama bendro pobūdžio informacija apie Rekomendacijos priėmimą bei pagrindinius principus. Antra, rezoliucinėje Rekomendacijos dalyje yra trumpai nurodoma, kokios bendro pobūdžio priemonės turi būti taikomos. Trečia, Rekomendacijos Priede identifikuojamos specialiosios priemonės, kuriomis siekiama užtikrinti veiksmingą LGBT asmenų teisių apsaugą ir kovą su žmogaus teisių pažeidimais įvairiose srityse, įskaitant neapykantos nusikaltimus, neapykantos kalbą, taikių susirinkimų laisvę, saviraiškos laisvę, teisę į privataus ir šeimos gyvenimo gerbimą, darbo sritį, mokslą, sveikatos apsaugą, ap(si)rūpinimą būstu, sportą, teisę į prieglobsčio suteikimą bei kovą su daugialype diskriminacija. Priede taip pat apibūrinamas nacionalinių žmogaus teisių institucijų vaidmuo užtikrinant efektyvų Rekomendacijos įgyvendinimą.

Rekomendaciją papildė Aiškinamasis memorandumas. Jame nurodyti tarptautiniai žmogaus teisių standartai bei teisiniai precedentai, kuriais remiantis suformuluotos specialiosios priemonės Rekomendacijoje bei jos Priede.

Ataskaitos tikslas

Šios ataskaitos tikslas yra įvertinti, kokių priemonių ėmėsi Lietuvos Respublikos valstybinės institucijos, siekdamos įgyvendinti Rekomendaciją ir identifikuoti sritis, kuriose būtina imtis papildomų veiksmų. Pažymint, kokių veiksmų imtasi ir kokių –

dar ne, ataskaita suteikia galimybę įvertinti Rekomendacijos įgyvendinimo proceso pažangą ir ateityje.

Ataskaita skirta dviem pagrindinėms skaitytojų auditorijoms. Visų pirma, ji skirta įstatymų leidėjams, politikos formuotojams ir politikos vykdytojams, atsakingiems už Rekomendacijos įgyvendinimą. Visų antra, ji skirta Europos Tarybos Ministrų komitetui, kuris, priimdamas aptariamą Rekomendaciją, sutiko atlikti Rekomendacijos įgyvendinimo proceso pažangos įvertinimą 2013 m. kovo mėn. Tikimasi, jog ši ataskaita efektyviai prisidės prie šio peržiūros proceso įgyvendinimo.

Metodologija

Rekomendacijos įgyvendinimo Lietuvos Respublikoje vertinimas paremtas specialiais, t. y. specialiausias Rekomendacijoje suformuluotas priemonės atitinkančiais, kriterijais. Šie kriterijai suformuluoti atsižvelgiant į Rekomendacijos tekstą, jo Priedą bei papildantįjį Aiškinamąjį memorandumą.

Vertinimo duomenys, kuriuos surinko ir susistemino asociacija Lietuvos gėjų lyga (toliau – LGL), siekdama įvertinti Rekomendacijoje numatytų priemonių įgyvendinimo pažangą Lietuvos Respublikoje, yra pateikti leidinio III-ojoje dalyje.

Rekomendacijos įgyvendinimo pažangos vertinimo duomenys buvo gauti iš įvairių šaltinių:

- Lietuvos Respublikos ministerijų atsakymų į LGL pateiktas užklausas, kuriomis prašoma atakyti į konkrečius klausimus ir pateikti informaciją apie veiksmus, kurių buvo imtasi siekiant įgyvendinti Rekomendacijos nuostatas atitinkamos ministerijos kuruojamoje politikos srityje.

Siekdama surinkti duomenis apie Rekomendacijos įgyvendinimo proceso progresą, LGL išsiuntė paklausimus šioms valstybinėms institucijoms:

1. Kūno kultūros ir sporto departamentui prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės
2. Lygių galimybių kontrolieriaus tarnybai
3. Migracijos departamentui prie Vidaus reikalų ministerijos
4. Kultūros ministerijai
5. Švietimo ir mokslo ministerijai
6. Sveikatos apsaugos ministerijai
7. Teisingumo ministerijai
8. Krašto apsaugos ministerijai
9. Socialinės apsaugos ir darbo ministerijai
10. Žurnalistų etikos inspektoriaus tarnybai
11. Policijos departamentui prie Vidaus reikalų ministerijos
12. Kalėjimų departamentui prie Teisingumo ministerijos

Visos institucijos, kurioms buvo išsiųsti paklausimai dėl informacijos pateikimo, į paklausimus atsakė. Kita vertus, valstybinių institucijų atsakymai skyrėsi ne tik savo išsamumu, bet ir atsakymams pateikti reikalingo laiko sąnaudomis.

- Informacija iš antrinių šaltinių (pavyzdžiui, Europos Tarybos Žmogaus teisių komisaro užsakymu parengtų ataskaitų apie Lietuvą (angl. „Discrimination on grounds of sexual orientation and gender identity in Europe“) analizė).
- LGL ir kitų nevyriausybinių organizacijų surinktų duomenų, publikacijų ir tyrimų.

II. Santrauka

2004 m. Lietuvos Respublikai prisijungus prie Europos Sąjungos *acquis*, Lietuva įgyvendino pagrindinius ES teisės aktus nediskriminavimo srityje. Pagrindinis įstatymas, kuriuo užtikrinamos lygios galimybės ir nediskriminavimo principo įgyvendinimas Lietuvos Respublikoje, yra 2003 metais priimtas Lygių galimybių įstatymas. Šis įstatymas apima ir seksualinės orientacijos pagrindą kaip vieną iš draudžiamų diskriminacijos pagrindų, tačiau neapima lytinio tapatumo pagrindo. Pažymėtina, kad nė vienas nacionalinės teisės aktas neapima diskriminacijos draudimo lytinio tapatumo pagrindu.

Transseksualių asmenų padėtis Lietuvos Respublikoje kelia didelį susirūpinimą. Nepaisant 2007 m. Europos Žmogaus Teisių Teismo priimto Lietuvai nepalankaus sprendimo byloje *L. prieš Lietuvą*, įstatymas, nustatantis lyties pakeitimo procedūros tvarką ir sąlygas, išlieka nepriimtas. Šis teisinis vakuumas užkerta kelią transseksualiems asmenims ne tik pasinaudoti nacionaline sveikatos priežiūros sistema, bet ir gauti naujus asmens tapatybės dokumentus „greitai, skaidriai ir prieinamai“, kaip to reikalaujama Rekomendacijoje.

Aukštas visuomenės nepakantumo lygis LGBT bendruomenės atžvilgiu sukuria situaciją, kai pažeidžiamos teisės yra ginamos vangiai. Lygių galimybių kontrolieriaus tarnybai pateikiamas itin nedidelis skundų dėl diskriminacijos seksualinės orientacijos pagrindu skaičius – šie skundai vidutiniškai sudaro 2 % visų Lygių galimybių kontrolieriaus tarnybos gaunamų skundų. Kita vertus, visuomenėje plačiai paplitusias homofobines ir transfobines nuostatas atspindi ženklus pradedamų ikiteisminių tyrimų dėl neapykantos kurstymo seksualinės orientacijos pa-

grindu (dažniausiai internetinėje erdvėje) skaičius. Užuoat užėmę tvirtą poziciją ir skatinę įtrauktį, toleranciją ir pagarbą LGBT piliečiams, valdžios institucijų atstovai parengė ne vieną įstatymų leidybos iniciatyvą, pažeidžiančią LGBT bendruomenės saviraiškos ir taikių susirinkimų laisvę. Kai kurie politikai nesusi-laiko nuo atvirai homofobinių ir transfobinių viešų pasisakymų. Vis dėlto tokie pasisakymai, atvirai žeminantys ir niekinantys Lietuvos Respublikos piliečių grupę, nėra oficialiai pasmerkami aukščiausiuose politiniuose sluoksniuose. LGBT bendruomenės naudojimasis prigimtinėmis teisėmis, o ypač saviraiškos ir taikių susirinkimų laisve, išlieka sudėtingas. Nepaisant šių neigiamų tendencijų, pastebėtini ir kai kurie teigiami postūmiai. Nuo to laiko, kai 2006 m. ir 2007 m. dėl homofobinių motyvų buvo uždrausta absoliuti dauguma LGBT bendruomenės organizuo-jamų viešų renginių, situacija pagerėjo. 2010 m., po pozityvaus Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo sprendimo, buvo surengtos pirmosios *Baltic Pride* eitynės „Už lygybę“.

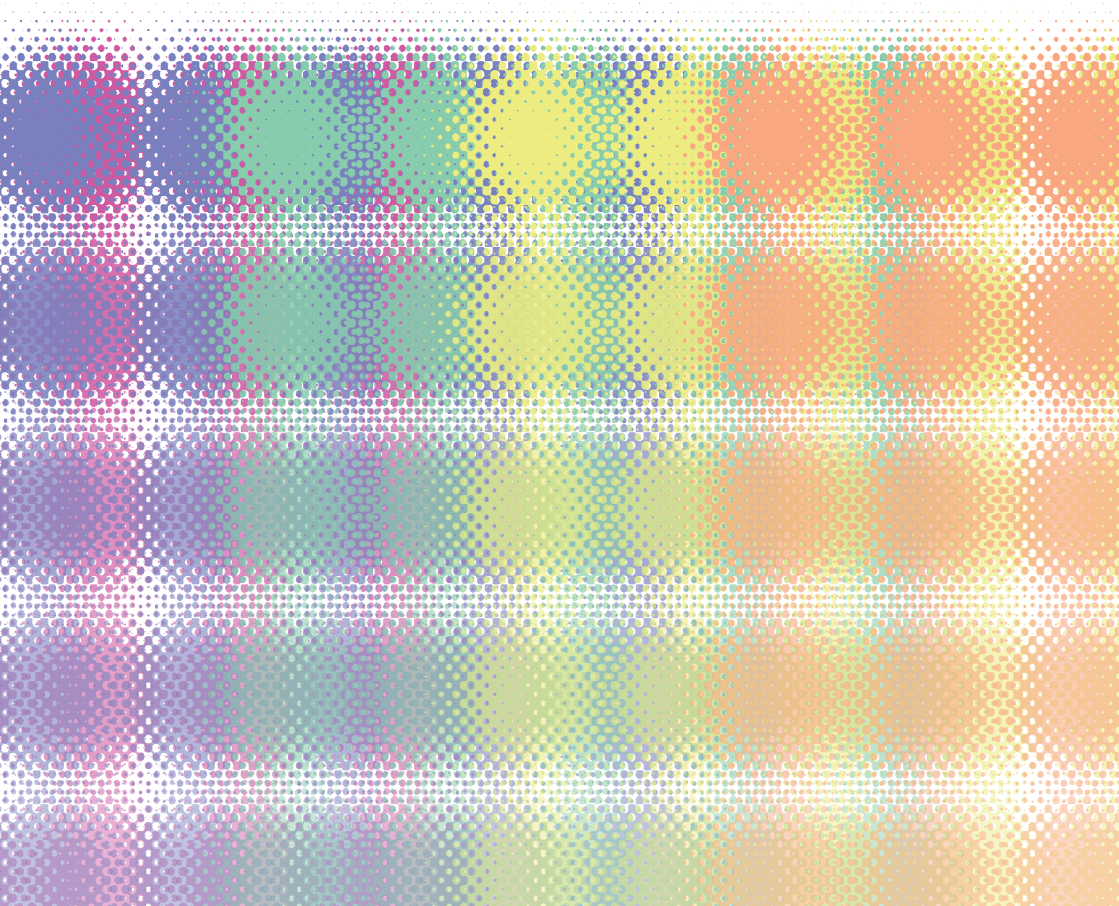
Tos pačios lyties poros, negalėdamos teisiškai įteisinti savo san-tykių, susiduria tiek su tiesiogine, tiek su netiesiogine diskrimi-nacija.

Tyrimo metu surinkti duomenys parodė, jog nebuvo imtasi vi-sišškai jokių priemonių, siekiant užkirsti kelią diskriminacijai dėl seksualinės orientacijos ar lytinio tapatumo darbo, švietimo, ap(si)rūpinimo būstu ir sporto srityse. Sveikatos apsaugos srityje specialūs LGBT bendruomenės poreikiai ir lūkesčiai iš esmės lieka ignoruojami.

Remiantis Lietuvos Respublikoje galiojančiu teisiniu reguliavimu galima manyti, jog pabėgėlio statusas galėtų būti suteikiamas re-miantis pagrįsta baime dėl persekiojimo seksualinės orientacijos ar lytinio tapatumo pagrindu. Kita vertus, tyrimo metu nebuvo gauta informacijos, jog tokia galimybė būtų pasinaudota praktikoje.

Bendradarbiavimas tarp valstybės institucijų ir LGBT organizacijų galėtų būti glaudesnis. Valdžios institucijos nerodo iniciatyvos ar noro aktyviai bendradarbiauti su LGBT organizacijomis svarstant teisės aktų ar politikos priemonių, tiesiogiai sietinų su legitimiais LGBT bendruomenės lūkesčiais, priėmimą.

Apibendrinant galima teigti, kad Lietuvos Respublikos valdžios institucijos Rekomendaciją įgyvendina daugiau pasyviai. Nė viena iš valstybės institucijų, kurioms buvo išsiųsti paklausimai, nenurodė, kad būtų inicijavusios specialių teisės aktų ar konkrečių politikos priemonių priėmimą, siekiant užtikrinti efektyvų šios Rekomendacijos įgyvendinimą.

III. Pagrindinių išvadų santrauka

Rekomendacija

Rekomendacija apima bendrąsias priemones, kurių rekomenduojama imtis valstybėms narėms: (i) esamų priemonių, skirtų panaikinti diskriminaciją seksualinės orientacijos ir lytinio tapatumo pagrindu, peržiūra; (ii) papildomų priemonių, skirtų kovai su šia diskriminacija, priėmimas ir efektyvus įgyvendinimas; (iii) nuo diskriminacijos nukentėjusių asmenų naudojimosi efektyviomis teisinės gynybos priemonėmis užtikrinimas; (iv) Rekomendacijos vertinimas ir kuo didesnė sklaida. Taip pat rekomenduojama, kad valstybės narės vadovautųsi Rekomendacijos Priede suformuluotais principais ir priemonėmis.

Įgyvendinimo dokumentinė ataskaita atskleidžia, jog Lietuvos Vyriausybė tik iš dalies įgyvendina Rekomendacijos nuostatas. Nebuvo imtasi jokių atitinkamų priemonių, siekiant jau esamų teisės aktų peržiūros ir politikos, skirtos panaikinti bet kokią diskriminaciją seksualinės orientacijos ir lytinio tapatumo pagrindais, suformavimo. Pastarųjų metų įstatymų leidybos iniciatyvos leidžia identifikuoti nerimą keliančią tendenciją dėl pasikartojančių bandymų priimti įstatymus, kurie, pasak žmogaus teisių gynėjų, vienareikšmiškai pažeidžia LGBT bendruomenės teises.

ES Direktyva 2000/78/EB į Lietuvos nacionalinę teisę buvo perkelta 2003 m. priimant Lygių galimybių įstatymą, draudžiantį diskriminaciją, *inter alia*, seksualinės orientacijos pagrindu. Šis antidiskriminacinis pagrindas taip pat įtvirtintas Baudžiamojo kodekso normose dėl diskriminacijos ir neapykantos kurstymo; minimas Darbo kodekse įtvirtintinių principų kontekste ir

Administracinių teisės pažeidimų kodekso normose. Kita vertus, nė vienas teisės aktas neidentifikuoja lytinio tapatumo kaip draudžiamo diskriminacijos pagrindo. Be to, Europos Žmogaus Teisių Teismas 2007 m. byloje *L. prieš Lietuvą* pripažino Lietuvą pažeidus Konvencijos 8-ąjį straipsnį dėl nepriimto Lyties pakeitimo įstatymo, kuris numatytas Civilinio kodekso 2.27 straipsnyje. Šis įstatymas vis dar išlieka nepriimtas, o Seimui pateikti projektai siekia panaikinti Civilinio kodekso 2.27 straipsnyje įtvirtintą nuostatą, įpareigojančią įstatymų leidėją priimti šią normą įgyvendinančią įstatymą.

Valstybės institucijos nėra išvertusios Rekomendacijos ir jos Priedo, taip pat nėra turima informacijos dėl bandymų šią Rekomendaciją išplatinti suinteresuotiems asmenims. Nors Socialinės apsaugos ir darbo ministerija nurodė, jog Rekomendacijos tekstas yra išverstas į lietuvių kalbą³, tačiau ataskaitos rengimo laikotarpiu jis nebuvo prieinamas nei ministerijos internetinėje svetainėje, nei Seimo duomenų bazėje.

Rekomendacijos CM/Rec (2010)5 Priedas

I. TEISĖ Į GYVYBĘ, SAUGUMĄ IR APSAUGĄ NUO SMURTO

A. NEAPYKANTOS NUSIKALTIMAI IR KITI NEAPYKANTA MOTYVUOTI INCIDENTAI

Pagrindinės Priedo I. (a) skyriaus rekomendacijos apima policijos, teismų ir įkalinimo įstaigų personalo mokymus, nepriklausomo priežiūros mechanizmo dėl neapykantos nusikal-

3 Lietuvos Respublikos Socialinės apsaugos ir darbo ministerija, atsakymas į Lietuvos gėjų lygos paklausimą, 2012-05-28, Nr. (25.11-34) SD-3632 „Dėl informacijos suteikimo įgyvendinant ET Rekomendaciją CM/REC(2010)5“.

timų tyrimo įdiegimą bei įvairių kitų teisinių ir vykdomųjų priemonių, skirtų kovai su neapykantos nusikaltimais ir neapykanta motyvuotais incidentais seksualinės orientacijos ir lytinio tapatumo pagrindais, taikymą (įskaitant neapykantos nusikaltimų teisinį reglamentavimą). Valstybės narės įsipareigoja kaupti ir analizuoti duomenis apie diskriminacijos paplitimą ir jos pobūdį šioje srityje. Po šia antrašte įgyvendinimo dokumentinėje ataskaitoje yra identifikuota 17 priemonių.

Remiantis Policijos departamento pateikta informacija, policijos pareigūnų profesiniai mokymai yra bendro pobūdžio ir neskiria papildomo dėmesio su seksualine orientacija ir lytiniu tapatumu susijusiems klausimams. Toks pat specializuotos informacijos trūkumas identifikuotas ir įkalinimo įstaigų darbuotojams teikiamuose profesiniuose mokymuose. Nėra įsteigta nepriklausoma specializuota institucija, galinti priimti ir tirti skundus dėl galimai teisėsaugos pareigūnų įvykdytų neapykantos nusikaltimų ar neapykanta motyvuotų incidentų.

Baudžiamojo kodekso (toliau – BK) nuostatos draudžia neapykantos kurstymą dėl seksualinės orientacijos (BK 170 str.). Taip pat, remiantis BK 60 str. 1 d. 12 punktu, neapykanta dėl asmens seksualinės orientacijos yra laikoma sunkinančia aplinkybe nusikalstamos veiklos kontekste. Kita vertus, nė viena iš aukščiau išvardytų įstatymo nuostatų neapima lytinio tapatumo pagrindo. Dėl šios priežasties informacija apie neapykantos nusikaltimus dėl lytinio tapatumo paprasčiausiai neegzistuoja. Generalinės prokuratūros Specialiųjų tyrimų skyrius, tyręs ir kaupęs duomenis apie neapykantos nusikaltimus, buvo panaikintas, o jo funkcijos išskirstytos kitiems padaliniais. Statistiniai duomenys apie neapykantos nusikaltimų seksualinės orientacijos pagrindu mastą yra prieinami internetinėje svetainėje www.ird.lt, tačiau pageidaujamą informaciją rasti nėra lengva.

Užfiksuotas vidinių taisyklių trūkumas dėl ikiteisminių tyrimų atliekančių pareigūnų elgesio su nuo neapykantos nusikaltimų nukentėjusiais asmenimis ir šių nusikaltimų liudininkais. Tokių taisyklių būtinumą įrodo incidentas 2007 m., kai į LGBT susibūrimo vietą įmetus dūminį užtaisą, policijos pareigūnai neatliko efektyvaus tyrimo. Tyrimas buvo nutrauktas, nors už nusikaltimą atsakingi asmenys spaudoje viešai prisipažino, jog nusikaltimas įvykdytas dėl homofobiškų motyvų. Policijos pareigūnams būdingas tolerancijos trūkumas buvo pažymėtas ir 2002 m. atliktoje Baltijos antidiskriminacinio projekto studijoje. Be to, pažymėtina, jog nėra priimta absoliučiai jokių specialių teisės normų dėl elgesio su įkalinimo įstaigose patalpintais transseksualiais asmenimis, siekiant atsižvelgti į šių asmenų ypatingą padėtį.

Apibendrinant, netolerancijos ir priešiškoumo LGBT bendruomenės atžvilgiu lygis Lietuvoje išlieka aukštas, o neseniai atliktos studijos rodo, jog tik mažiau nei ketvirtadalis homoseksualių asmenų Lietuvoje yra atviri apie savo seksualinę orientaciją.

B. NEAPYKANTOS KALBA

Priedo I. (b) skyrius rekomenduoja priimti efektyvias prieš neapykantą kurstančią kalbą dėl seksualinės orientacijos ir lytinio tapatumo nukreiptas priemones, įskaitant įstatymų, kriminalizuojančių neapykantos kalbą, leidybą. Taip pat skatinama dalintis gerosios praktikos pavyzdžiais tarp žiniasklaidos priemonių atstovų ir interneto paslaugų tiekėjų. Valstybės institucijų atstovams rekomenduojama viešai išreikšti konstruktyvų nepritarimą tokioms kalboms bei priimti gaires, skatinančias susilaikymą nuo LGBT asmenų garbę ir orumą įžeidžiančių pasisakymų. Po šia antrašte įgyvendinimo dokumentinėje ataskaitoje yra identifikuotos 9 priemonės.

Baudžiamojo kodekso nuostatos draudžia neapykantos kurstymą, tačiau šis draudimas apima tik seksualinės orientacijos pagrindą, t. y. neapima lytinio tapatumo pagrindo. Konkretūs atvejai, kai valdžios atstovai būtų viešai pasmerkę homofobinius ar transfbinius pasisakymus, nėra žinomi. Gairės, skatinančios valdžios atstovus susilaikyti nuo LGBT asmenų garbę ir orumą įžeidžiančių komentarų bei raginančios puoselėti toleranciją ir pagarbą LGBT asmenų teisėms, išlieka nepriimtoms. Priešingai – valstybės pareigūnai ne kartą yra viešai išsakę savo priešišką požiūrį LGBT bendruomenės atžvilgiu. Dalinimosi gerąja praktika tarp žiniasklaidos atstovų ir interneto paslaugų tiekėjų kontekste, kai kurie internetiniai naujienų portalai pradėjo naudoti įspėjimus dėl atsakomybės už komentarų, kurie paliekami po perskaitytu straipsniu, turinį. Statistiniai duomenys rodo, kad daugiausia neapykantos ir smurto kurstymo (t. y. susidorojimo) atvejų dėl seksualinės orientacijos yra identifikuojama būtent internetinėje erdvėje.

II. ASOCIACIJŲ LAISVĖ

Priedo II skyrius rekomenduoja, jog valstybės narės imtųsi atitinkamų priemonių, siekiant užtikrinti LGBT organizacijų oficialią registraciją, laisvą ir nevaržomą veiklą, įtraukimą į įvairias partnerystės ir ekspertinio bendradarbiavimo formas, formuojant ar įgyvendinant su LGBT asmenų teisėmis ir laisvėmis susijusią viešąją politiką, bei prieinamumą prie teikiamo viešo finansavimo nevyriausybinėms organizacijoms be diskriminacijos. Valstybės narės taip pat turėtų užtikrinti, jog LGBT žmogaus teisių organizacijos būtų efektyviai apsaugotos nuo priešiško ir agresyvio.

Įgyvendinimo dokumentinėje ataskaitoje surinkti duomenys nurodo, jog situacija Lietuvoje iš dalies atitinka šiuos reikalavimus.

LGBT organizacijos gali oficialiai įsiregistruoti. Tačiau LGL pastebi, kad valdžios institucijos nėra suinteresuotos bendradarbiauti su LGBT organizacijomis, formuojant ar įgyvendinant su LGBT asmenų teisėmis ir laisvėmis susijusią viešąją politiką. Nežiūrint į tai, LGL pasinaudoja kiekviena galimybe ir visomis įmanomomis priemonėmis, siekdama išsakyti savo nuomonę ir poziciją valdžios institucijoms.

LGBT organizacijos nepatiria formalių kliūčių, siekdamas pasinaudoti viešai teikiama parama nevyriausybinėms organizacijoms, kuri, reikia pažymėti, išlieka itin ribota ir nepakankama kovai su visuomenėje giliai įsišaknijusiomis diskriminacinėmis nuostatomis. LGBT organizacijos negauna pakankamai dotacijų iš valstybės biudžeto, siekiant spręsti atskirus su LGBT asmenų teisėmis susijusius klausimus. Valstybė teikia prioritetą projektams, numatantiems bendro pobūdžio veiklas kovai su diskriminacija, t. y. neišskiriant nė vieno diskriminacijos pagrindo.

III. SAVIRAIŠKOS IR TAIKIŲ SUSIRINKIMŲ LAISVĖ

Priedo III skyriuje valstybėms narėms rekomenduojama garantuoti LGBT asmenų saviraiškos ir taikių susirinkimų laisvę pasinaudojant įvairiomis priemonėmis, t. y. užtikrinti galimybę gauti ir skleisti informaciją bei idėjas, susijusias su seksualinės orientacijos ir lytinio tapatumo problematika, skatinti pliuralizmą ir nediskriminavimą žiniasklaidoje, užtikrinti efektyvų naudojimąsi teise į taikius susirinkimus bei pasmerkti valstybės pareigūnus, trukdančius LGBT asmenims pasinaudoti jų konstitucinėmis teisėmis bei laisvėmis.

Apibendrinant galima teigti, jog LGBT saviraiškos laisvės padėtis Lietuvoje vertintina teigiamai, išskyrus kai kurias įstatymų leidybos

iniciatyvas, kuriomis buvo siekiama uždrausti „homoseksualumo propagandą“. Kita vertus, bandymai sutrukdyti LGBT bendruomenei efektyviai pasinaudoti teise į taikius susirinkimus (pavyzdžiui, draudimas surengti viešą akciją 2007 ar sunkumai gaunant leidimą iš Vilniaus miesto savivaldybės *Baltic Pride* eitynėms 2010 m.) nesusilaukė jokio viešo valstybės pareigūnų pasmerkimo.

SAVIRAIŠKOS LAISVĖ

Lietuvos Respublikoje teisę į saviraiškos laisvę garantuoja teisinis reguliavimas. Lietuvos žiniasklaida su LGBT susijusius klausimus palaiapsniui nušviečia objektyviau ir pagarbiau. Kita vertus, nebuvo pastebėta jokių papildomų valstybės pareigūnų pastangų skatinant pliuralizmo ir nediskriminavimo dėl seksualinės orientacijos ir lytinio tapatumo imperatyvus viešojoje erdvėje.

Priešingai, pastarieji keleri metai pasižymėjo ne ypatingu viešu dėmesiu LGBT bendruomenės patiriamoms problemoms bei iššūkiams, o bandymais neproporcingai riboti saviraiškos laisvę ir nediskriminavimo principo taikymą LGBT bendruomenės ir LGBT asmenų atžvilgiu. LGL susidūrė su saviraiškos laisvės ribojimais organizuojant fotografijų parodą Juodkrantėje 2006 m., rengiant viešas akcijas 2007 m. ir organizuojant *Baltic Pride* eitynes „Už lygybę“ 2010 m.

Per pastaruosius metus buvo užregistruota keletas įstatymų pataisų iniciatyvų, siekiant apriboti LGBT asmenų teisę į saviraiškos laisvę, įskaitant: (i) Nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio įstatymo; (ii) Administracinių teisės pažeidimų kodekso; (iii) Visuomenės informavimo įstatymo pataisas. Šios įstatymų keitimų iniciatyvos vienareikšmiškai nurodo į nerimą keliantį homofobinių nuostatų LGBT bendruomenės atžvilgiu institucionalizavimą aukščiausiuose valdžios sluoksniuose.

Po audringų debatų galiausiai priimtos pataisos dėl Nepilnamečių apsaugos nuo neigiamos informacijos poveikio įstatymo (4 str. 2 d. 16 p.) informaciją, „kuria niekinamos šeimos vertybės, skatinama kitokia, negu Lietuvos Respublikos Konstitucijoje ir Lietuvos Respublikos civiliniame kodekse įtvirtinta, santuokos sudarymo ir šeimos kūrimo samprata“, kvalifikuoja kaip nepilnamečiams neigiamą poveikį darančią informaciją. Atsižvelgiant į tai, jog pagal Konstituciją ir Civilinio kodekso nuostatas santuoka yra sudaroma tik tarp skirtingų lyčių asmenų, galima teigti, kad bet koks tos pačios lyties porų šeimos teisių advokatavimas pažeistų minėto įstatymo nuostatas. Be to, priėmus galutinę Visuomenės informavimo įstatymo redakciją, išliko nuostata, draudžianti reklamą ir audiovizualinę komunikaciją, kuri galėtų būti interpretuojama kaip „įžeidžianti religinius ar politinius įsitikinimus“.

Valdžios atstovų poziciją dėl pagarbos konstitucinei LGBT asmenų saviraiškos laisvei vaizdžiai iliustruoja atvejis, kai absoliuti dauguma Parlamento narių nesutiko panaikinti teisinės neliečiamybės dviem Seimo nariams, kurie, išreikšdami nepritarimą *Baltic Pride* eitynėms „Už lygybę“ 2010 m., pažeidė įstatymus ir nepakluso policijos pareigūnų nurodymams. Nepaisant Generalinio prokuroro prašymo, Seimas balsavo neigiamai dėl šių dviejų Seimo narių patraukimo baudžiamajon atsakomybėn.

SUSIRINKIMŲ LAISVĖ

Efektyvų naudojimąsi susirinkimų laisve Lietuvos Respublikoje garantuoja šalies Konstitucija ir Susirinkimų įstatymas. Nors įstatymai ir gina teisę į taikius susirinkimus, tačiau LGBT bendruomenė vis tiek susiduria su praktiniais sunkumais bandant jas pasinaudoti. Vietos valdžios institucijų nurodomi pagrindai, kuriais motyvuojant draudžiami nepageidaujami LGBT renginiai

ir neproporcingai ribojama LGBT bendruomenės teisė į taikius susirinkimus, dažniausiai susiję su šeimos vertybių apsauga, viešosios tvarkos ir saugumo užtikrinimu.

Baltic Pride eitynės „Už lygybę“ 2010 m. buvo *de facto* uždraustos, Generaliniam prokurorui apskundus leidimą šiam renginiui išdavusią Vilniaus miesto savivaldybę teismui bei paprašius pritaikyti laikinos apsaugos priemonės, remiantis negalėjimu užtikrinti viešosios tvarkos ir visuomenės saugumo renginio metu. Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas (LVAT) priėmė LGL apeliacinį skundą ir panaikino skundžiamą teismo nutartį. Nors LVAT nutartis vertintina kaip teigiamas ženklas LGBT bendruomenės efektyvaus naudojimosi teise į taikius susirinkimus kontekste, pažymėtina, jog šią teisę apriboti siekė pats Generalinis prokuroras, kurio kompetencijai priskiriamas praktinis teisės į taikius susirinkimus įgyvendinimas Lietuvos Respublikoje. Be to, daugiau nei trečdalis Seimo narių atvirai išreiškė nepritarimą šiam renginiui, pasirašydami atitinkamą kreipimąsi.

Bendradarbiavimas su policijos pajėgomis *Baltic Pride* eitynių „Už lygybę“ metu 2010 m. buvo produktyvus ir efektyvus, tačiau tik ilgesnėje laiko perspektyvoje bus galima įvertinti, ar ši teigiama praktika taps norma organizuojant panašius renginius ir ateityje.

Atvejų, kai valdžios pareigūnai būtų viešai pasmerkę bandymus riboti LGBT bendruomenės teisę į taikius susirinkimus, neužfiksuota. Priešingai, kai kurie tiesiogiai už teisės į taikius susirinkimus realizavimą atsakingi asmenys pagarsėjo atvirai homofobiniais pareiškimais, pavyzdžiui, Vilniaus miesto meras 2007 m. Taip pat kai kurie Seimo nariai yra gerai žinomi dėl savo aktyvaus priešiško ir bandymų sutrukdyti LGBT bendruomenės organizuojamus viešuosius renginius.

IV. TEISĖ Į PRIVATAUS IR ŠEIMOS GYVENIMO GERBIMĄ (NE-APIMANT SPECIFINIŲ SU TRANSSEKSUALUMO REIŠKINIŲ SUSIJUSIŲ KLAUSIMŲ)

Priedo IV skyriaus 18, 19, ir 23 – 27 paragrafai apima homoseksualių santykių dekriminalizavimą, asmens duomenų apsaugą ir tos pačios lyties porų teisės į šeimos gyvenimo pripažinimą (taip pat ir vaikų auginimo srityje).

Išskyrus rekomendaciją dėl homoseksualių santykių dekriminalizavimo, Lietuva didžiąja dalimi neatitinka Rekomendacijos Priedo reikalavimų dėl teisės į privataus ir šeimos gyvenimo gerbimą, t. y. valdžios institucijos nesiėmė jokių priemonių, skirtų šiems Rekomendacijos paragrafams įgyvendinti.

Lietuvoje homoseksualūs santykiai dekriminalizuoti 1993 m., atsisakius sovietinius laikus menančių Baudžiamojo kodekso nuostatų. 2001 m. įvesta vienoda amžiaus riba dėl savanoriškų seksualinių santykių tiek heteroseksualiems, tiek homoseksualiems asmenims.

Vadovaujantis Asmens duomenų apsaugos įstatymo nuostatomis, duomenys apie asmens seksualinį gyvenimą yra kvalifikuojami kaip specialūs duomenys ir yra apsaugoti nuo jų viešo naudojimo, išskyrus įstatyme numatytus atvejus.

Lietuvoje tos pačios lyties asmenų teisės į šeimos gyvenimo gerbimą, t. y. teisė į santuoką ar partnerystės registravimą, nėra užtikrinamos. Vadovaujantis Civilinio kodekso nuostatomis, teisė sudaryti santuoką ar partnerystę yra pripažįstama tik skirtingų lyčių asmenims. Kita vertus, net ir skirtingų lyčių asmenys praktikoje neturi galimybės įregistruoti partnerystę, kadangi įstatymų leidėjas nėra priėmęs specialaus Partnerystės įstatymo, kuris nu-

matytų partnerystės registravimo sąlygas ir tvarką. Šio įstatymo nepriėmimas daugiausiai yra susijęs su nuogaštamais, jog tokio įstatymo priėmimas galėtų atverti kelią tos pačios lyties poroms reikalauti tokių pačių, t. y. su šeimos santykių teisiniu pripažinimu susijusių teisių.

Teisingumo ministerija kaip galimybę siūlo tos pačios lyties poroms sudaryti civilines sutartis, notariškai patvirtinančias tarpusavio teises ir pareigas. Ministerijos nuomone, tokiu būdu užtikrinamas lygybės principas. Iš tiesų toks pasiūlymas yra atvirai diskriminacinio pobūdžio, nes tos pačios lyties poroms yra daromas spaudimas elgtis tokiu būdu, kurio nėra nei tikimasi, nei reikalaujama iš skirtingų lyčių porų. Seimui buvo pateikti trys įstatymo projektai dėl teisinio civilinės partnerystės reglamentavimo. Vis dėlto, perspektyvos dėl liberalaus įstatymo projekto (Nr. XIP-3687), apimančio ir tos pačios lyties poras, priėmimo išlieka miglotos. Be to, šis įstatymo projektas sulaukė prieštaringų vertinimų ir iš LGBT bendruomenės, kadangi siūlo įtvirtinti gana formalų registruotos partnerystės institutą.

Lietuvoje galiojantis teisinis reguliavimas nenumato tos pačios lyties poroms galimybės įsivaikinti. Pažymėtina, kad įstatymas nenumato apribojimų vienišiams asmenims įsivaikinant ar nustatant vaiko globą būtent dėl seksualinės orientacijos ar lytinio tapatumo. Atvejų, kai būtų skundžiamasi dėl diskriminacijos seksualinės orientacijos ar lytinio tapatumo pagrindu vienišiams asmenims siekiant įsivaikinti, nėra žinoma. Vis dėlto, LGL yra žinomas atvejis, kai 2000 m. moteriai nebuvo suteikta vaiko globa dėl teismo proceso metu atskleisto jos homoseksualios seksualinės orientacijos fakto, nors ši priežastis ir nebuvo nurodyta teismo sprendime.

Atsižvelgiant į tai, jog tos pačios lyties poros neturi galimybės teisiškai įteisinti savo santykių, galima konstatuoti, jog tokiose

šeimose augantiems vaikams yra nesuteikiama reikiama valstybės apsauga jų interesų užtikrinimui. Pavyzdžiui, sunkiai susirgus ar mirus biologiniam tėvui/motinai, partnerio biologinio vaiko globa iš esmės negalėtų būti suteikiama antrajai tos pačios lyties poros pusei. Su vaiku giminystės ryšiu nesusijęs partneris taip pat negali naudotis kitomis socialinėmis lengvatomis, pavyzdžiui, vaiko priežiūros atostogomis.

Šios ataskaitos autoriams nėra žinoma, jog Lietuvos valdžios institucijos būtų ėmusios kokių nors priemonių, kuriomis siekiama pagerinti LGBT asmenų teisės į šeimos gyvenimo gerbimą apsaugą.

V. TEISĖ Į PRIVATAUS IR ŠEIMOS GYVENIMO GERBIMĄ BEI TEISĖ Į SVEIKATOS APSAUGĄ (SPECIFINIAI SU TRANSSEK-SUALUMO REIŠKINIU SUSIJĘ KLAUSIMAI)

Priedo IV skyriuje, paragrafuose 20, 21 ir 22, bei VII skyriuje, paragrafuose 35 ir 36, rekomenduojama, kad valstybės narės užtikrintų visapusišką asmens lyties pakeitimo procedūrą greitai, skaidriai ir prieinamu būdu, t. y. pašalinant kliūtis dėl neproporcingų išankstinių reikalavimų teisiniam lyties pakeitimo fakto pripažinimui (įskaitant ir fizinio pobūdžio). Taip pat rekomenduojama užtikrinti, jog transseksualūs asmenys galėtų sudaryti santuoką po lyties pakeitimo. IV skyriaus paragrafuose rekomenduojama, kad valstybės narės užtikrintų efektyvų su lyties pakeitimu susijusių sveikatos priežiūros paslaugų prieinamumą ir kad bet kokie sveikatos draudimo sistemos išmokų ribojimai būtų teisėti, objektyvūs ir proporcingi.

Lietuva neatitinka aukščiau išvardytų reikalavimų dėl lyties pakeitimo pripažinimo. Įstatymų leidėjas nėra priėmęs specialaus

įstatymo dėl lyties pakeitimo, kuris numatytas Civilinio kodekso 2.27 straipsnyje. Šis teisinis vakuumas egzistuoja faktiškai ignoruojant 2007 m. Europos Žmogaus Teisių Teismo sprendimą byloje *L. prieš Lietuvą*, kuriame užfiksuotas Konvencijos 8-ojo straipsnio pažeidimas būtent dėl šio nepriimto įstatymo.

Civilinio kodekso 2.27 straipsnyje numatyta, kad nesusituokęs pilnametis asmuo turi teisę pakeisti lytį, jeigu tai mediciniškai įmanoma. Antroje šio straipsnio dalyje numatyta, kad lyties pakeitimo sąlygas ir tvarką nustato specialus įstatymas. Be to, Civilinio kodekso 2.27 str. įtvirtintas reikalavimas, jog lytį pakeisti norintis asmuo turi būti nesusituokęs, faktiškai draudžia susituokusiems transseksualiems asmenims įgyti teisinį lyties pakeitimo fakto pripažinimą. Yra žinomi keli konkretūs atvejai, kai, siekiant išvengti kliūčių dėl teisinio lyties pakeitimo pripažinimo, lyties pakeitimo operacijas užsienyje atlikę asmenys iš anksto išsiskyrė prieš kreipdamiesi į teismą dėl įpareigojimo valstybės institucijoms išduoti naujus asmens tapatybę patvirtinančius dokumentus.

Dėl teisinio reglamentavimo trūkumo, asmenys, lyties pakeitimo operacijas atlikę užsienyje, susiduria su praktiniais sunkumais dėl naujų asmens dokumentų išdavimo, kadangi asmens kodas, kurio pirmas skaičius identifikuoja asmens biologinę lytį, yra faktiškai nekeičiamas. Dėl naujo asmens kodo suteikimo, paso ir kitų dokumentų išdavimo, transseksualūs asmenys yra priversti kreiptis į teismus. Abejotina, ar toks problemos sprendimo būdas atitinka Rekomendacijoje numatytus reikalavimus dėl asmens lyties pakeitimo fakto visapusiško pripažinimo „greitu, skaidriu ir prieinamu būdu“.

Kai kurie Seimo nariai inicijavo Civilinio kodekso pataisas, kuriomis būtų draudžiama galimybė atlikti lyties pakeitimą šalyje. Kadangi Lietuva vis dar nėra įgyvendinusi Europos Žmogaus

Teisių Teismo sprendimo byloje *L. prieš Lietuvą*, šia įstatymo pataisa yra siekiama pašalinti teisinį pagrindą dėl panašių skundų pateikimo Strasbūro teismui.

Dėl nepriimto lyties pakeitimo sąlygas ir tvarką nustatančio specialus įstatymo, transseksualūs asmenys Lietuvoje negali gauti reikiamo medicininio gydymo ar atlikti lyties pakeitimo operacijos. Transseksualių asmenų gydymas sveikatos draudimo sistemoje iš esmės nėra kompensuojamas – dėl šios priežasties transseksualūs asmenys negali naudotis nemokamu hormoniniu gydymu. Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas vienoje byloje nustatė, kad transseksualus asmuo neturi teisės į žalos atlyginimą dėl užsienyje atliktos lyties pakeitimo procedūros metu patirtų išlaidų, kadangi nebuvo įrodyta, jog operacija buvo būtinas gydymo metodas. Tokia teismo pozicija iš esmės prieštarauja Europos Žmogaus Teisių Teismo suformuotai teisminei praktikai. Vis dėlto, teismai yra linkę pripažinti neturtinės žalos faktą, kai yra kreipiamasi dėl naujų dokumentų išdavimo.

Vadovaujantis esamu teisiniu reguliavimu, po lyties pakeitimo procedūros ir su šiuo faktu susijusių naujų asmens dokumentų išdavimo, transseksualūs asmenys teoriškai neturėtų susidurti su kliūtimis bandant sudaryti santuoką. LGL nėra žinomi atvejai, kai po lyties pakeitimo procedūros asmuo būtų bandęs susituokti su skirtingos lyties asmeniu.

VI. UŽIMTUMAS

Priedo V skyriuje rekomenduojama, jog valstybės narės suteiktų veiksmingą apsaugą prieš diskriminaciją dėl seksualinės orientacijos ir lytinio tapatumo darbo rinkoje, įskaitant, *inter alia*, teisinį diskriminacijos draudimo reguliavimą, kitų po-

litikos priemonių, skirtų kovai su diskriminacija, priėmimą ir specialiųjų priemonių dėl transseksualių asmenų privataus gyvenimo apsaugos darbo srityje taikymą.

Nors Lygių galimybių įstatymas ir draudžia diskriminaciją dėl seksualinės orientacijos, tačiau šis įstatymas neapima lytinio tapatumo pagrindo. Įstatyme numatytas draudimas diskriminuoti dėl asmens lyties, tačiau nėra aišku, ar Lygių galimybių kontrolieriaus tarnyba ir nacionaliniai teismai šią įstatymo sąvoką aiškintų plečiamai, t. y. apimant ir lytinį tapatumą. Diskriminacijos draudimas dėl seksualinės orientacijos darbo santykių srityje yra įtvirtintas ir Darbo kodekso normose, tačiau taip pat neapima lytinio tapatumo pagrindo. Dėl homofobiškų visuomenės nuostatų dauguma homoseksualių ir biseksualių asmenų slepia savo seksualinę orientaciją – Lygių galimybių kontrolieriaus tarnybai ir nacionaliniams teismams yra pateikiamas itin nedidelis skaičius skundų dėl diskriminacijos seksualinės orientacijos pagrindu darbo santykių srityje. Skundai dėl diskriminacijos seksualinės orientacijos pagrindu sudaro 2% visų Lygių galimybių kontrolieriaus tarnybos gaunamų skundų. Nėra jokių statistinių duomenų apie transseksualių asmenų diskriminavimą darbo rinkoje.

Socialinės apsaugos ir darbo ministerija nenurodė, jog būtų parengtos kokios nors specialios įdarbinimo programos ar/ir būtų kreipiamas dėmesys siekiant užtikrinti, kad transseksualūs asmenys nepatirtų diskriminacijos darbe. Ministerija taip pat nenurodė, kad būtų priimtos specialios priemonės, kuriomis siekiama užtikrinti asmens duomenų apsaugą dėl lyties pakeitimo fakto ar anksčiau turėto asmens vardo darbo santykiuose.

Karių etikos kodeksas, draudžiantis diskriminaciją karinėse pajėgose, neapima seksualinės orientacijos ar lytinio tapatumo pagrindų. 2011 m. Lygių galimybių kontrolieriaus tarnyba po to,

kai buvo gautas skundas dėl Karių etikos kodekse nenumatyto draudimo diskriminuoti seksualinės orientacijos pagrindu, nenustatė Lygių galimybių įstatymo pažeidimo, bet rekomendavo šį pagrindą įtraukti.

VII. ŠVIETIMAS

Priedo VI skyriuje valstybėms narėms rekomenduojama užtikrinti naudojimąsi teise į mokslą be diskriminacijos dėl seksualinės orientacijos ar lytinio tapatumo, priimti apsaugos nuo patyčių ir socialinės atskirties (pavyzdžiui, lygybės ir įvairovės strategijos patvirtinimas ar elgesio kodeksų priėmimas) ir tarpusavio toleranciją ir pagarbą mokyklose (įskaitant objektyvios informacijos pateikimą mokymo programose ir mokymo medžiagoje) skatinančias priemones, suteikti specialią informaciją LGBT mokiniams ir studentams bei priimti specialias priemones, kuriomis siekiama apsaugoti transseksualių švietimo sistemos dalyvių poreikius.

Valstybės institucijos nenurodė, kad būtų priėmusios kokias nors priemones, kuriomis siekiama apsaugoti LGBT mokinius ir studentus nuo patyčių ar socialinės atskirties. Šioje srityje trūksta atliktų tyrimų. Nėra jokių oficialių duomenų, kiek LGBT mokinių susiduria su patyčiomis, persekiojimu ir diskriminacija bendrojo lavinimo mokyklose. Nebuvo pateikta jokios informacijos apie lygybės ar įvairovės strategijų patvirtinimą, elgesio kodeksų priėmimą ar profesinių mokymų darbuotojams organizavimą, kurie, savo ruožtu, skatintų toleranciją ir pagarbą švietimo sistemoje dalyvaujantiems LGBT asmenims. Švietimo ir mokslo ministerija nenurodė, kad oficialiai būtų patvirtintos privalomos lytinio švietimo programos bendrojo lavinimo mokyklose. Anksčiau parengta lytinio švietimo programa (t. y. „Rengimo šeimai ir ly-

tiškumo ugdymo programa“) nesuteikia objektyvios informacijos homoseksualumo klausimais ir išvis nemini su transseksualumo reiškiniu susijusių klausimų.

Internetinės apklausos duomenimis, 85.2% respondentų nuo 14 iki 19 metų mano, kad lytinis švietimas mokyklose reikalingas; 55.1% nurodė, kad jie yra nepatenkinti teikiamo lytinio švietimo turiniu; 32.4% nurodė, kad jiems niekada nebuvo teikiamas lytinis švietimas; pagrindiniais informacijos šaltiniais, kurių pagalba vaikai gauna informaciją apie lytinį švietimą, yra internetas (30.6%), draugai (24.8%), televizija (18.7%) ir tėvai (9.3%).

VIII. SVEIKATA (NEAPIMANT SPECIFINIŲ SU TRANSSEKSUALUMO REIŠKINIŲ SUSIJUSIŲ KLAUSIMŲ)

Priedo VII skyriuje, 33 ir 34 paragrafuose, rekomenduojama, jog valstybės narės užtikrintų aukščiausią galimą sveikatos apsaugos lygį be jokios diskriminacijos dėl seksualinės orientacijos ir lytinio tapatumo. Siūlomos priemonės: atsižvelgti į specialius LGBT asmenų poreikius vystant nacionalines sveikatos apsaugos ir savižudybių prevencijos programas, atliekant sveikatos apklausas, rengiant mokymo programas, organizuojant profesinius mokymus, leidžiant pacientams identifikuoti jų artimuosius be diskriminacijos, nenaudoti medicinos vadovėlių ir kitų mokymo priemonių, kuriose homoseksualumas yra laikomas liga, ir užtikrinti, jog niekas nebūtų priverstinai gydomas dėl savo seksualinės orientacijos ar lytinio tapatumo.

Atsižvelgiant į Pasaulio sveikatos organizacijos (PSO) standartus, Lietuvoje homoseksualumas nėra laikomas liga. Informacijos, kad medicinos vadovėliuose ar kitose mokymosi priemonėse homoseksualumas būtų laikomas liga, irgi nėra.

Dėl aukšto homofobijos ir netolerancijos LGBT asmenų atžvilgiu lygio, daugelis asmenų slepia savo seksualinę orientaciją – dėl šios priežasties trūksta informacijos apie LGBT bendruomenei teikiamų sveikatos priežiūros paslaugų kokybę. 2011 m. Lygių galimybių kontrolieriaus tarnyba gavo homoseksualaus vyro skundą dėl draudimo tapti kraujo donoru dėl jo seksualinės orientacijos. Lygių galimybių kontrolieriaus tarnyba nustatė, jog tokia praktika prieštarauja Lygių galimybių įstatymo 5 str. 1 d., ir pasiūlė Sveikatos apsaugos ministerijai pakeisti reikalavimus dėl kraujo donorystės, t. y. neišskiriant homoseksualių vyrų, vertinant seksualinio elgesio rizikingumą.

Sveikatos apsaugos ministerija nenurodė, kad būtų patvirtintos kokios nors priemonės dėl specialių LGBT bendruomenės poreikių užtikrinimo teikiant sveikatos priežiūros paslaugas. Mokymo programos medicinos studentams neapima su seksualine orientacija ir lytiniu tapatumu susijusių temų. Pažymėtina, jog Sveikatos apsaugos ministerija nurodė, kad mokymo programos ir teikiamos sveikatos priežiūros paslaugos seksualinės ir reprodukcinės sveikatos srityje atitinka LGBT asmenų poreikius, tačiau nenurodė, koku būdu ir kaip šie poreikiai yra patenkinami.

Atsižvelgiant į tai, jog tos pačios lyties poros neturi galimybės teisiškai įteisinti savo santykių, tos pačios lyties partneriai nėra laikomi šeimos nariais skubios medicininės pagalbos atvejais. Tos pačios lyties partneris(-ė) gali užtikrinti, kad jo(-s) partneriui(-ei) būtų suteikti duomenys apie jo(-s) sveikatos būklę ir gydymą tik iš anksto suteikdama(-s) tam įgaliojimą.

Informacijos, kad asmenys Lietuvoje būtų priverstinai gydomi dėl savo seksualinės orientacijos ar lytinio tapatumo, nėra.

Apibendrinant, galima teigti, kad Sveikatos apsaugos ministerija nededa jokių pastangų, siekdama efektyviai įgyvendinti tarptautinius LGBT asmenų sveikatos priežiūros standartus Lietuvos sveikatos apsaugos sistemoje.

IX. BŪSTAS

Priedo VIII skyriuje valstybėms narėms rekomenduojama sudaryti sąlygas naudotis tinkamu būstu be diskriminacijos dėl seksualinės orientacijos ar lytinio tapatumo. Pavyzdžiui, priimti atitinkamas teisine priemones, draudžiančias diskriminaciją parduodant ar nuomojant būstą, suteikti paskolas būstui įsigyti nediskriminuojant tos pačios lyties porų, pripažinti tos pačios lyties partnerio teises į nuomojamą būstą, suteikti visapusišką informaciją būsto nuomotojams ir nuomininkams ir užtikrinti nediskriminavimo principo įgyvendinimą teikiant prieglaudos bei skubaus apgyvendinimo paslaugas. Taip pat turėtų būti atkreiptas dėmesys į benamystės riziką tarp LGBT asmenų, įskaitant savo šeimų atstumtus jaunos asmenis.

Diskriminacija ap(si)rūpinimo gyvenamuju būstu srityje yra netiesiogiai draudžiama Lygių galimybių įstatymo 8 str. 1 d., numatant, jog paslaugų tiekėjas privalo visiems sudaryti lygias sąlygas gauti tas pačias paslaugas (įskaitant aprūpinimą būstu) bei taikyti vienodas apmokėjimo sąlygas bei garantijas. Pažymėtina, jog įstatymas nedraudžia diskriminacijos dėl lytinio tapatumo.

Lygių galimybių kontrolieriaus tarnybai buvo pateikta keletas skundų dėl diskriminacijos seksualinės orientacijos pagrindu ap(si)rūpinimo būstu srityje (pavyzdžiui, nuomojantis patalpas). 2005 m. Lygių galimybių kontrolieriaus tarnyba nagrinėjo LGL skundą dėl galimos diskriminacijos seksualinės orientacijos pagrindu, kai viena iš šalyje veikiančių NVO atsisakė išnuomoti patalpas dėl LGL vykdomos veiklos pobūdžio. Ištyrusi skundą, Lygių galimybių kontrolieriaus tarnyba nusprendė įspėti patalpas išnuomoti atsisakiusią NVO dėl netiesioginės diskriminacijos. LGBT bendruomenės patirtis ap(si)rūpinimo būsto srityje išlie-

ka mažai žinoma. Jokių priemonių, skirtų atkreipti dėmesį į benamystės riziką tarp LGBT asmenų, įskaitant savo šeimų atstumtus jaunos asmenis, nėra priimta.

Atsižvelgiant į tai, jog tos pačios lyties poros Lietuvoje neturi galimybės teisiškai įteisinti savo santykius, nėra užtikrinamos vieno iš partnerių teisės į kartu užgyventą turtą, jei įgyta nuosavybė buvo registruota tik vieno iš partnerių vardu. Vieno iš tos pačios lyties partnerių mirties atveju ar porai išsiskyrus, kitas partneris neturėtų jokių teisių į kartu į(si)gytą nuosavybę, įskaitant nekilnojamąjį turtą. Tuo tarpu analogiškoje situacijoje atsidūrę nesusituokę skirtingų lyčių partneriai, remiantis Civilinio kodekso nuostatomis, automatiškai pagal įstatymą įgytų teisę į dalinę nuosavybę (tiesioginės diskriminacijos atvejis).

X. SPORTAS

Priedo IX skyriuje, siekiant kovoti su diskriminacija dėl seksualinės orientacijos ar lytinio tapatumo sporte, valstybėms narėms yra rekomenduojama priimti priemones, skirtas užkirsti kelią diskriminacinio pobūdžio įžeidimams sporto srityje. Taip pat rekomenduojama priimti sporto klubų elgesio kodeksus, organizuoti antidiskriminacinius profesinius mokymus sporto specialistams bei užkirsti kelią transseksualių asmenų atskirčiai sporte.

Lietuvos sporte apskritai nėra kreipiamas dėmesys į diskriminaciją dėl seksualinės orientacijos ir lytinio tapatumo. Valstybės institucijos nėra patvirtinusios absoliučiai jokių priemonių, kuriomis būtų siekiama sumažinti galimą atskirties riziką sporte dėl seksualinės orientacijos ar lytinio tapatumo. Kūno kultūros ir sporto departamentas nesuteikė jokios informacijos, kuria re-

miantis būtų galima konstatuoti, jog sporto klubai ar sporto organizacijos būtų priėmusios ir išplatinusios elgesio kodeksus dėl nediskriminavimo seksualinės orientacijos ir lytinio tapatumo pagrindais, ar priėmusios kitas apsaugos priemones šioje srityje. Informacijos apie sporto renginių kontekste įvykusius diskriminacijos atvejus nėra turima. Asociacijos LGL rėmuose yra įsteigtas sporto mėgėjų klubas, jungiantis šioje srityje aktyvius LGBT bendruomenės narius.

XI. TEISĖ PRAŠYTI PRIEGLOBSČIO

Priedo X skyriuje, atsižvelgiant į šioje srityje prisiimtus tarptautinius įsipareigojimus, valstybėms narėms rekomenduojama pagrįstą persekiojimo baimę dėl seksualinės orientacijos ir lytinio tapatumo pripažinti kaip tinkamą pagrindą dėl pabėgėlio statuso suteikimo, t. y. užtikrinti, jog prieglobsčio prašytojai nebūtų išsiunčiami į šalį, kur jų gyvybei ar laisvei grėstų pavojus, ar šalį, kur jie galėtų susidurti su kankinimais, nežmonišku ir žeminančiu elgesiu dėl savo seksualinės orientacijos ir lytinio tapatumo. Taip pat rekomenduojama, jog prieglobsčio prašytojai būtų apsaugoti nuo diskriminacinių praktikų šiais pagrindais, o darbuotojams, atsakingiems už prašymų dėl prieglobsčio suteikimo vertinimą, būtų organizuojami atitinkami profesiniai mokymai, atkreipiantys dėmesį į specifines LGBT bendruomenės problemas.

Pagal Lietuvijoje galiojančią teisinę reguliavimą, seksualinė orientacija ir lytinis tapatumas nėra laikomi pakankamais pagrindais siekiant pabėgėlio statuso. Kita vertus, Migracijos departamentas pažymi, kad pagal „Užsieniečių prašymo suteikti prieglobstį nagrinėjimo, sprendimų priėmimo ir jų vykdymo tvarkos aprašo“ 66.1 punkta, LGBT asmenys gali būti traktuojami kaip „socialinė

grupė“, t. y. vienas iš teisėtų pagrindų siekiant prieglobsčio suteikimo, jei egzistuoja pagrįsta persekiojimo baimė.

Migracijos departamentas prie Vidaus reikalų ministerijos, išnagrinėjęs prieglobsčio prašymą, atlieka išsamų tyrimą ir nustato, ar prieglobsčio prašytojas atitinka Įstatymo dėl užsieniečių teisinės padėties reikalavimus, numatytus įstatymo 86 str. 1 d. ir 87 str. 1 d. (po papildomo paraiškos duomenų įvertinimo pagal Tvarkos aprašo 66 punktą, nustatantį, ar nėra priežasčių, dėl kurių pabėgėlio statusas ar papildoma apsauga nėra suteikiama (Įstatymo 88 str.)). Migracijos departamentas gali priimti sprendimą suteikti pabėgėlio statusą ar papildomą apsaugą dėl pagrįstos baimės ar kitų realių pavojų, susijusių su seksualine orientacija ir lytiniu tapatumu, jei kyla grėsmė prieglobsčio prašytojo gyvybei ar laisvei kilmės šalyje.

Nėra turima informacijos, jog valstybės institucijos būtų priėmusios kokias nors priemones, skirtas apsaugoti prieglobsčio prašytojus nuo diskriminacijos dėl seksualinės orientacijos ar lytinio tapatumo. Darbuotojams, atsakingiems už prašymų dėl prieglobsčio suteikimo vertinimą, atitinkami profesiniai mokymai, atkreipiantys dėmesį į specifines LGBT bendruomenės problemas, taip pat nėra organizuojami.

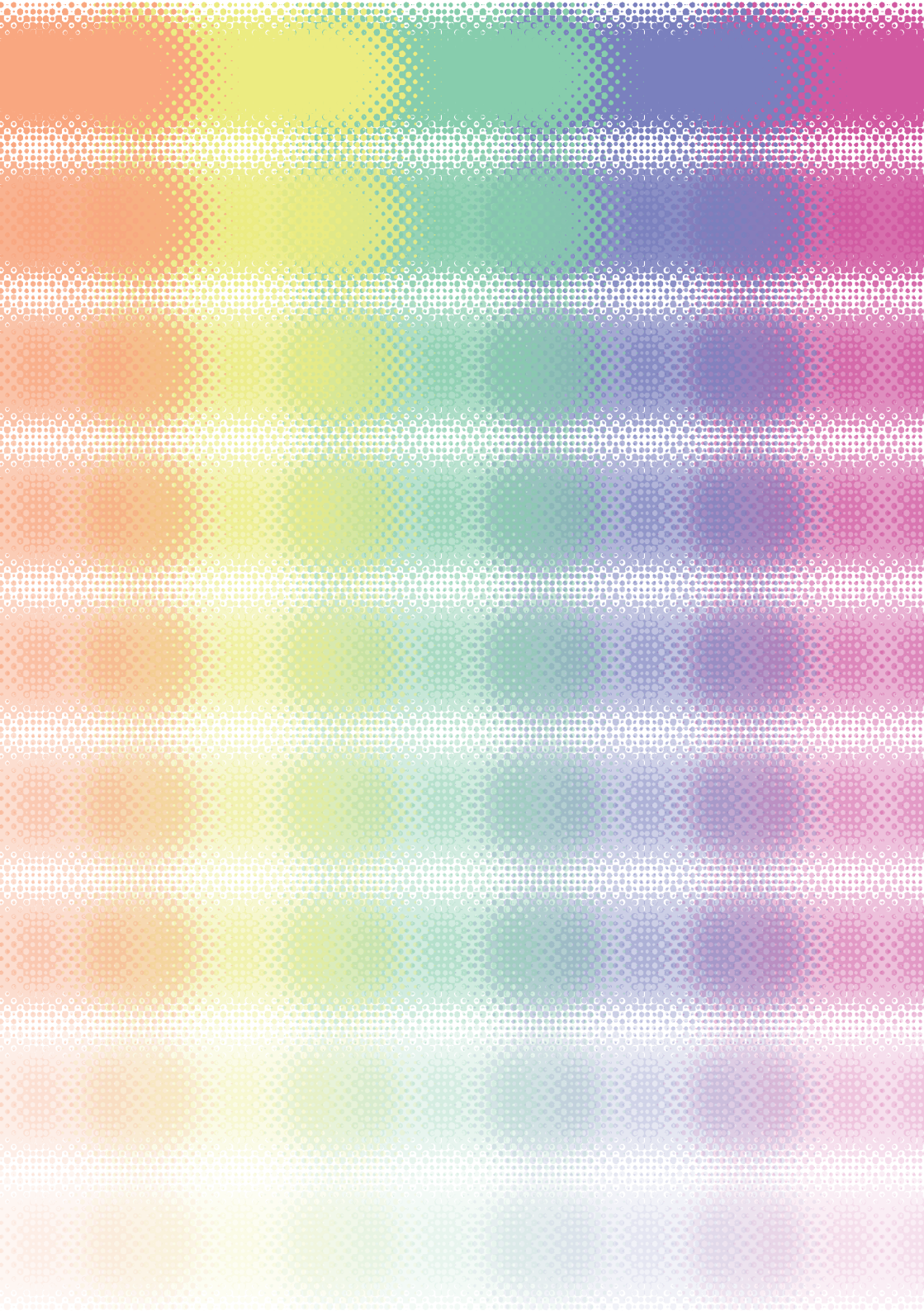
XII. NACIONALINĖS ŽMOGAUS TEISIŲ INSTITUCIJOS

Priedo XI skyriuje valstybėms narėms rekomenduojama užtikrinti, jog nacionalinės žmogaus teisių institucijos turėtų aiškia kompetenciją nagrinėti diskriminacijos klausimus dėl seksualinės orientacijos ir lytinio tapatumo. Nacionalinės žmogaus teisių institucijos taip pat turėtų teikti rekomendacijas dėl teisės aktų ir politikos gairių, turėtų kelti bendrą visuomenės

sąmoningumo lygį ir, kaip numato nacionaliniai teisės aktai, turėtų nagrinėti individualius skundus bei dalyvauti teismiuose procesuose.

Lietuvoje nėra nacionalinės žmogaus teisių institucijos, atitinkančios Jungtinių Tautų Paryžiaus principus. Lygių galimybių kontrolieriaus tarnyba (LGKT) yra vienintelė ikiteisminė institucija, turinti kompetenciją nagrinėti skundus dėl diskriminacijos seksualinės orientacijos pagrindu. LGKT nenagrinėja skundų dėl diskriminacijos lytinio tapatumo pagrindu. Dėl didelės netolerancijos LGBT asmenų atžvilgiu, Lygių galimybių kontrolieriaus tarnyba gauna itin nedaug skundų dėl diskriminacijos seksualinės orientacijos pagrindu. LGKT noriai bendradarbiauja su LGL įvairių projektinių veiklų rėmuose. Vis dėlto, nėra žinoma konkrečių atvejų, kai LGKT būtų vienareikšmiškai viešai pasisakiusi prieš homofobijos apraiškas Lietuvos visuomenėje (pavyzdžiui, kai politikai ar Vilniaus meras viešai išreiškė homofobines nuostatas ar kai buvo ribojama LGBT bendruomenės teisė į taikius susirinkimus).

IV. Rekomendacijos

- Oficialiai išversti Rekomendaciją CM/Rec(2010)5 ir jos Priedą į lietuvių kalbą bei ją išplatinti:
 - Valstybės institucijoms
 - Teisėsaugos institucijoms, įskaitant teismus ir visą penitencinę sistemą
 - Žmogaus teisių institucijoms (pvz. Lygių galimybių kontrolieriaus tarnybai, Seimo kontrolieriui, Vaiko teisių apsaugos kontrolieriui, Žurnalistų etikos inspektoriumi)
 - Švietimo institucijoms
 - Sveikatos apsaugos institucijoms
 - Darbdaviams ir darbuotojams valstybiniame ir privačiame sektoriuose
 - Žiniasklaidai
 - Nevyriausybinėms organizacijoms
- Įtraukti lytinį tapatumą kaip draudžiamos diskriminacijos pagrindą visuose teisės aktuose, įskaitant:
 - Lygių galimybių įstatymą (Nr. IX-1826, 2008-06-17)
 - Baudžiamąjį kodeksą 60 (1)(12) str., 169 str., 170 str., 170¹ str. (Nr. VIII-1968, 2012-06-30)
 - Darbo kodeksą (Nr. IX-926, 2012-06-29)
- Pakeisti Karių etikos kodeksą, patvirtintą Krašto apsaugos ministro įsakymu Nr. V-561, 2005-05-09, papildant 13 punkto nuostata, jog diskriminacija draudžiama, *inter alia*, dėl seksualinės orientacijos ir lytinio tapatumo.

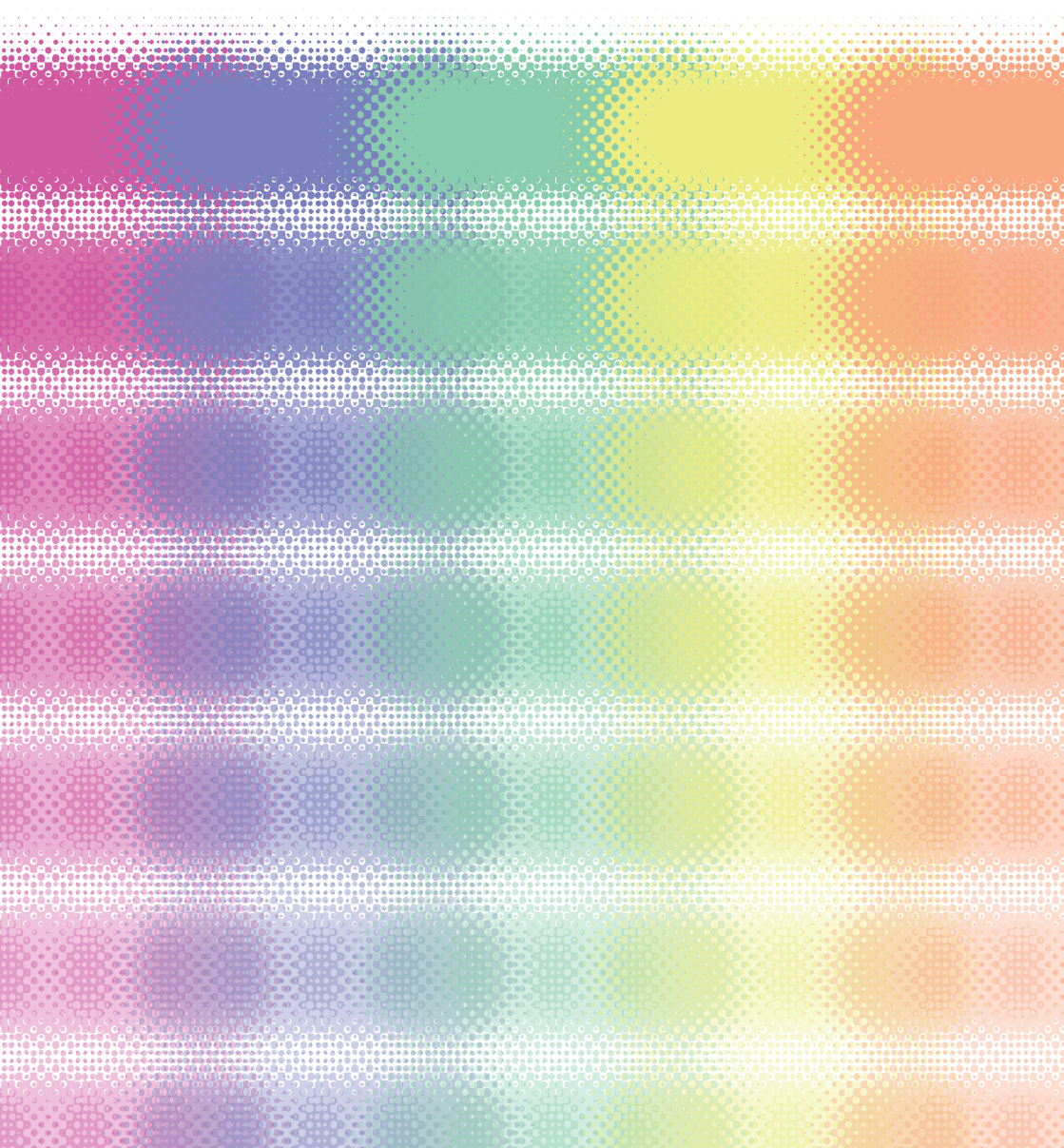
- Atsižvelgiant į Civilinio kodekso 2.27 str., priimti Lyties pakeitimo įstatymą, nustatantį lyties pakeitimo procedūros tvarką ir sąlygas, atsižvelgiant į tarptautinius žmogaus teisių standartus, ir:
 - Užtikrinti, jog transseksualūs asmenys turėtų veiksmingą priėjimą prie visų reikalingų lyties pakeitimo paslaugų, įskaitant psichologines, endokrinologines ir chirurgines paslaugas.
- Nustatyti procedūras, užtikrinančias, jog nauji su pakitusia asmens lytimi susiję dokumentai (pavyzdžiui, draudimo sutartys, banko paslaugų dokumentai bei mokslo įstaigų išduoti diplomai) asmeniui pakeitus lytį būtų išduodami ne valstybinių institucijų, o atitinkamų paslaugų tiekėjų.
- Priimti Partnerystės registravimo įstatymą, apimantį ir tos pačios lyties poras.
- Patvirtinti rekomendacijas švietimo įstaigų darbuotojams, užtikrinančias, jog LGBT mokiniai ir studentai galėtų mokytis saugioje aplinkoje be smurto, patyčių, socialinės atskirties, diskriminacijos ar kito žeminančio elgesio.
- Patvirtinti privalomą lytinio švietimo programą mokykloms, kurioje informacija homoseksualumo ir transseksualumo klausimais būtų teikiama objektyviai ir pagarbiai.
 - Įvertinti parengtos „Rengimo šeimai ir lytiškumo ugdymo programos“ atitikimą tarptautiniams žmogaus teisių standartams.
- Priimti ir išplatinti elgesio kodeksus, kuriuose būtų išsamiai aptarti klausimai dėl neleistino diskriminacinio pobūdžio elgesio seksualinės orientacijos ir lytinio tapatumo pagrindais, sporto klubuose ir organizacijose.
- Užtikrinti, kad profesinių mokymų metu teisėsaugos institucijų pareigūnai būtų informuojami apie neapykantos nu-

sikaltimų, padarytų iš homofobinių ir transfobinių paskatų, tyrimą.

- Užtikrinti, kad profesinio mokymo programos įkalinimo įstaigų darbuotojams perteiktų informaciją dėl pagarbaus elgesio su LGBT asmenimis įkalinimo įstaigose.
- Užtikrinti, kad profesiniai mokymai sveikatos priežiūros ir socialiniams darbuotojams perteiktų informaciją LGBT asmenų sveikatos klausimais, įgalinančią profesionalus suteikti aukščiausio lygio paslaugas pagarbiu ir objektyviu būdu.
 - Teikti specializuotus profesinius mokymus medicinos specialistams, siekiant užtikrinti kvalifikuotą, saugią ir prieinamą lyties pakeitimo procedūrą transseksualiems asmenims.
- Užtikrinti, jog Migracijos departamento pareigūnams, atsakingiems už pabėgėlio statuso suteikimo prašymų nagrinėjimą, būtų surengti mokymai dėl specifinių problemų, su kuriais susiduria LGBT pabėgėlio statuso prašytojai, ir:
 - Užtikrinti, kad sulaikymo įstaigų administracijos darbuotojams, policijos pareigūnams, medicinos darbuotojams ir nevyriausybinėms organizacijoms, dirbančiomis su pabėgėlio statuso prašytojais, būtų surengti mokymai ir suteikta informacija apie seksualinės orientacijos ir lytinio tapatumo klausimus.
- Įtraukti klausimus dėl seksualinės orientacijos ir lytinio tapatumo į mokymus būsimiems teisėjams, advokatams, prokurorams bei policijos pareigūnams.
- Vyriausybės lygmeniu planuojamos priimti Antidiskriminacinės programos 2015–2017 m. rėmuose numatyti:
 - Įtraukti lyties tapatumo pagrindą, numatant švietimo ir sąmoningumo kėlimo priemones, skirtas kovai su diskriminacija.

- Numatyti nesudėtingo ir lengvai suprantamo vadovo apie neapykantos nusikaltimus, apimančio klausimus dėl seksualinės orientacijos ir lytinio tapatumo, parengimą; užtikrinti plačią tokio vadovo sklaidą visuomenėje.
- Atlikti apklausas, siekiant nustatyti visuomenės netolerancijos lygį įvairių mažumų, įskaitant LGBT, atžvilgiu.
- Atlikti anonimines apklausas švietimo įstaigose, siekiant įvertinti LGBT mokinių ir studentų patiriamų patyčių, persekiojimo ir diskriminacijos mastą.
- Atlikti tyrimus, nagrinėjančius priešiško ir negatyvių nuostatų LGBT asmenų atžvilgiu priežastis Lietuvos visuomenėje.
- Organizuoti švietimo kampanijas, skirtas didinti nekilnojamojo turto agentūrų žinias apie nediskriminavimą, įskaitant diskriminavimo draudimą seksualinės orientacijos ir lytinio tapatumo pagrindais teikiant prekes ir paslaugas.
- Priimti ir išplatinti gaires tarp visų valstybės institucijų apie valstybės pareigūnų atsakomybę susilaikyti nuo viešų pasisakymų, ypač žiniasklaidos priemonėse, kurie pagrįstai galėtų būti suprantami kaip pritariantys neapykantos kurstymui ir asmenų diskriminavimui seksualinės orientacijos ir lytinio tapatumo pagrindais; numatyti pareigą skatinti toleranciją ir pagarbą LGBT asmenų žmogaus teisėms.
- Priimti konstruktyvias rekomendacijas teisėsaugos pareigūnams dėl pagarbaus ir nediskriminacinio elgesio su LGBT asmenimis, užtikrinant saugios aplinkos sukūrimą, įgalinančių nukentėjusius ir liudininkus nebijoti pranešti apie neapykantos nusikaltimus dėl seksualinės orientacijos ar lytinio tapatumo.
- Paskatinti valstybės institucijas bendradarbiauti su asociacija Lietuvos gėjų lyga, priimant teisės aktus ar politikos priemones, tiesiogiai liečiančias LGBT bendruomenės interesus.

- Priimti vidutinės ir ilgosios perspektyvos veiklos planus dėl Rekomendacijos ir jos Priedo įgyvendinimo.

Apie nacionalinę LGBT* teisių gynimo asociaciją LGL

Lietuvos gėjų lyga (LGL) yra nevyriausybinė organizacija, vienijanti homoseksualius, biseksualius ir transeksualius asmenis. Nuo 1994 m. LGL yra Tarptautinės lesbiečių ir gėjų asociacijos (angl. *International Lesbian and Gay Association* (ILGA)) narė bei Nacionalinio įvairovės ir lygybės forumo koordinatore. LGL oficialiai įregistruota 1995 m. ir yra viena iš ilgiausiai veikiančių nevyriausybinių organizacijų šalyje.

LGL advokatavimo veiklos daugiausiai yra nukreiptos į kovą su homofobija, transfobija ir diskriminacija seksualinės orientacijos ir lytinio tapatumo pagrindais. Įgyvendindama įvairias švietimo veiklas, remdama ir atstovaudama LGBT bendruomenės interesus, LGL skatina draugišką socialinę aplinką gėjams, lesbietėms, biseksualiems ir transeksualiems asmenims.

LGL veikos apima šias sritis:

- Žmogaus teisės ir lygios galimybės
- Darbas
- Socialinė integracija
- Tos pačios lyties porų teisės į šeimos gyvenimo gerbimą
- LGL narių įgalinimas ir visuomenės skatinimas dalyvauti organizacijos veiklose
- Profesinių gebėjimų ir kompetencijų stiprinimas

LGL yra įgyvendinusi ne vieną projektą, tarp jų ir pirmąją visuomeninę apklausą trijose Baltijos šalyse dėl diskriminacijos

seksualinės orientacijos pagrindu. Projekto „Šeimos teisės ir politikos iššūkiai Europoje“ metu buvo išleisti leidiniai, visoje šalyje organizuoti mokymai bei surengta fotografijos darbų paroda „Gyvenant kartu“. Europos Komisijos EQUAL iniciatyvos metu įgyvendintas projektas, skirtas darbo aplinkos įvairovei puoselėti, buvo vienas iš didžiausių ir ambicingiausių organizacijos projektų.

Daugiau informacijos anglų ir lietuvių kalbomis apie LGL įgyvendintus projektus bei LGL išleistus leidinius galima rasti internete: www.lgl.lt, www.atviri.lt. ir [facebook.com/lgl.lt](https://www.facebook.com/lgl.lt).

2010 metų kovo 31 d. Europos Tarybos Ministrų Komitetas priėmė Rekomendaciją CM/Rec(2010)5, kurioje išdėstė kovos su diskriminacija lesbiečių, gėjų, biseksualių ir translyčių (LGBT) asmenų atžvilgiu įgyvendinimo priemones. Šiai Rekomendacijai pritarė visos Europos Tarybos narės, taip pat ir Lietuva.

2013 m. nacionalinės LGBT teisių gynimo asociacijos LGL atliktas tyrimas, kaip Lietuva įgyvendina šią Tarybos Rekomendaciją, atskleidė tokias pagrindines problemas, su kuriomis vis dar susiduria dalis mūsų šalies piliečių:

- Tos pačios lyties poros neturi galimybės teisiškai registruoti savo santykių;
- Paplitusi diskriminacija ir neapykantos kalba LGBT asmenų atžvilgiu;
- Bandymai riboti saviraiškos ir taikių susirinkimų laisvę;
- Valstybės valdžios institucijų pasyvumas saugant ir ginant LGBT piliečių teises;
- Translyčių asmenų teisių ignoravimas, neįtraukiant šių asmenų apsaugos į teisės aktus.

ISBN 978-609-420-289-6

9 786094 202896